

Nr 18.

Ankom till Riksdagens kansli den 9 maj 1910, kl. 1,30 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 i anledning af Andra kammarens beslut på grund af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t i och för ändrade bestämmelser rörande tillhandahållandet af lik för den anatomiska undervisningen.

Uti en inom Andra kammaren väckt motion, nr 188, har herr Christierson hemställt, »att Riksdagen måtte anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t efter slutförd utredning låta utarbета nya, med tidens kraf och rådande uppfattning mera harmonierande bestämmelser rörande tillgången till lik för den anatomiska undervisningen i Stockholm, Uppsala och Lund samt för Riksdagen framlägga de förslag till bestämmelser, hvartill denna Riksdagens hemställan gifver anledning.»

Angående den härför anförda motivering tillåter sig utskottet att hänvisa till motionen.

Andra kammarens tillfälliga utskott nr 1, till hvilket utskott ärendet remitterades, återger i sitt utlåtande nr 18 motiveringen samt yttrar därefter i saken följande:

»Såsom motionären själf anført, befinner sig frågan om ändrade bestämmelser rörande tillgång af lik för den anatomiska undervisningen vid Sveriges medicinska läroanstalter redan under utredning. Den väcktes genom en underdånig hemställan från länsstyrelsen i Uppsala, daterad 31 okt. 1907, hvori länsstyrelsen vänder sig mot en del nu gällande bestämmelser på detta område såsom föråldrade och begär nya anordningar i enlighet med den uppfattning, som länsstyrelsen i sin skrifvelse utvecklar. Denna hemställan blef af Kungl. Maj:t omedelbart remitterad till universitetskanslern, som infordrade yttranden af de medicinska fakulteterna i Uppsala och Lund samt Karolinska institutets lärarkollegium. De

*Andra kam-
marens ut-
skotts yt-
rande.*

tre läroanstalternas yttranden inkommo till kanslern under 1908 och 1909, och kanslern själf afgaf sitt utlåtande till Kungl. Maj:t den 1 april 1909. Därefter hänvisades frågan till fortsatt utredning af medicinalstyrelsen, under hvars behandling den nu ligger.

I likhet med motionären anser utskottet, att denna omständighet icke bör hindra Riksdagen att nu uttala sig. Den sak, som det här gäller, nämligen förfogandet öfver döda människors kroppar för den medicinska undervisningens behof, är i våra dagar så ömtålig och kan i vissa fall så kännbart ingripa i hvad man numera betraktar såsom det enskilda lifvets helgd, att Riksdagen svårligen bör förmenas att därutinnan hafva sitt ord med. Men visserligen är utskottet på samma gång af den meningen, att Riksdagen i så fall bör inskränka sig till vissa hufvudfrågor af mera principiell natur och icke ingå i någon detaljpröfning af de många grannliga ämnen, som härmed äro förknippade.

Utskottet vill först fullständigt instämma i det erkännande, hvarmed motionären börjar sin framställning, nämligen att den medicinska vetenskapen och läkarutbildningen oafvisligt behöfva ett tillräckligt dissektionsmaterial. Detta kraf är af så grundläggande betydelse, att hvarje revidering af de gällande bestämmelserna måste otvetydigt utgå från det samma. Samtliga de yttranden, som på grund af remissen från Kungl. Maj:t blifvit afgifna, hafva med skärpa betonat detta. Medicinska fakulteten i Uppsala framhåller, att den blifvande läkaren måste genom dissektion inhämta kunskap om människokroppen och att för sådan dissektion tillräcklig tillgång af likmaterial måste finnas, fakulteten i Lund och Karolinska institutets lärarekollegium instämma helt och hållet häruti, och universitetskanslern konstaterar i öfverensstämmelse härmed, att anatomisalsstudiet af människokroppens byggnad utgör den grundval, hvarpå hela läkarutbildningen hvilar. Det är uppenbart, att denna grundval ej får äfventyras.

Å andra sidan synes det utskottet obestriddigt, att de bestämmelser angående sättet att anskaffa behöfligt dissektionsmaterial, som nu finnas i Sverige, äro i viktiga punkter föråldrade.

Motionären har antydt, huru dessa bestämmelser finnas nedlagda i en serie af kungliga bref och andra förordningar, som sträcka sig tillbaka ända till förra hälften af 1700-talet, och som i regel blifvit utfärdade särskildt för hvar och en af de tre anatomiska institutionerna i Uppsala, Stockholm och Lund. Bestämmelserna finnas nu sammanförda i en tryckt samling (utg. af A. Key-Aberg, Stockholm 1889), men de äro, genom sin tillkomst en efter annan under loppet af ett och ett halft århundrade, betydligt

invecklade, hafva i en del punkter upphört att tillämpas och lämna i andra delar rum för osäkerhet därom, huru långt förordningarnas bokstaf kan följas. Det är karakteristiskt, att den nyss anförde utgifvaren af de samlade förordningarna nödgas, efter att hafva aftryckt dessas lydelse, göra en sammanfattande öfversikt öfver det innehåll, som numera befinner sig i tillämpning, särskildt för hvar och en af de tre anatomiska institutionerna, och att han formulerar denna sammanfattning mycket försiktigt, såsom resultatet af en formlig historisk undersökning. Det heter: »Det likmaterial, hvarpå den anatomiska institutionen vid Karolinska institutet med stöd af gällande bestämmelser kan göra anspråk, torde för närvarande utgöras af» etc., och på liknande sätt äfven för institutionerna i Uppsala och Lund. Hvad motionären meddelar om de tre anatomisalarernas rätt till likmaterial är ett förkortadt sammandrag, icke af bestämmelserna själfva utan af det resultat, hvartill den nämnda utgifvaren sålunda kommit i sin undersökning. Redan detta förhållande, att bestämmelserna äro så splittrade, svåröferskådliga och delvis osäkra, synes i och för sig utgöra skäl nog att företaga en revision.

Härtill kommer, att de äldre och grundläggande förordningarna äro byggda på rent yttre förutsättningar, som numera blifvit fullständigt förändrade. Motionären har påpekat, huru detta särskildt framträder i begränsningen af de distrikt, som aflämna vissa kategorier af lik till institutionerna. Så har anatomisalen i Stockholm för flertalet kategorier sitt område inskränkt antingen till staden själf eller till Stockholms län (med undantag för den del, som enligt det följande faller inom Uppsalainstitutionens distrikt) samt Nyköpings län; Uppsalainstitutionen har för flertalet kategorier ett område, omfattande staden Uppsala samt sju mils omkrets (staden Stockholm undantagen); anatomisalen i Lund är inskränkt till Malmöhus län och de orter inom Kristianstads län, hvilka ligga inom tre mils afstånd från järnvägsstation. Bland alla de kategorier af lik, som tilldelats institutionerna, är det endast en enda, nämligen vissa fångar, som tagas från större delen af riket, på grund af förfoganden, som blifvit träffade under 1880-talet. Motionären påvisar med rätta, att denna begränsning af distrikten, som var naturlig under äldre tiders dåliga kommunikationer, nu blifvit i hufvudsak meningslös, och äfven för en omläggning i detta afseende kräfvades följaktligen en revision.

Det afgörande skälet för motionärens framställning är emellertid, att bestämmelserna om licks aflämnande till anatomisalarerna också på annat sätt blifvit föråldrade, i det att de till vissa viktiga delar stå i strid med nutida åskådning. Af denna art äro bestämmelserna, att »oäkta barns»

döda kroppar skulle utlämnas, för Uppsala och Stockholm utan undantag, för Lund — hvars förordning i denna punkt är af senare datum — i de fall, då sådana barn blifvit mördade eller annars omkommit på sådant sätt, att å dem fordras laglig besiktning och undersökning. Hela detta förfogande tycks i praktiken hafva visat sig ohållbart, för Uppsala och Stockholm sannolikt redan tidigt, för Lunds del i hvarje fall under senare tid; i den tabell öfver liktillgången vid Lunds anatomisal, som medicinska fakulteten bilagt sitt ofvan anförda utlåtande, finnes denna kategori icke representerad. Men framför allt vänder sig motionären mot ett annat stadgande, som också i praktiken spelar en helt annan roll: det om alla själfmördares hemfallande till anatomisalen. Detta stadgande finnes för alla tre institutionerna, om också begränsadt till de särskilda distrikt, som lagts under hvar och en af dem. Till anatomisalen i Stockholm skola aflämnas själfspillingar från Stockholms län (undantag för sju mils omkrets kring Uppsala) och Nyköpings län, till anatomisalen i Uppsala sådana från Uppsala med kringliggande trakt inom sju mils omkrets, till anatomisalen i Lund själfspillingar från Malmöhus och Kristianstads län. Det är uppenbarligen i hufvudsak för att vinna rättelse i dessa bestämmelser, som motionärens framställning tillkommit. Det var också de, som framkallade Uppsala länsstyrelses ingripande i frågan.

Angående tillämpningen af dessa förfoganden öfver själfspillingarnas kroppar föreligga hitintills icke fullt klara och allsidiga upplysningar. I praxis synes den kategoriska föreskriften, att *alla* själfspillingar skulle inlevereras, numera inom alla tre distrikten vara mer eller mindre modifierad. Såsom framgår af de exempel, motionären omnämner, har man därvid under senare tid tagit hänsyn till vissa regler angående själfspillingens begrafning, hvilka infördes i lagen af 1894, och enligt hvilka »jordfästning i stillhet» — dittills regel för alla själfspillingar — icke behöfde ske, om själfmordet skett i sinnesförvirring, som icke var själföfvållad. Man har tillämpat denna regel analogivis också i fråga om de anatomiska institutionernas rätt till själfmördares döda kropp: i fall den dödes anhöriga genom läkares intyg styrkt, att själfmordet skett under icke själföfvållad sinnesförvirring, har anatomisalen icke gjort anspråk på liket. Denna öfverflyttning af åtskillnaden mellan olika kategorier af själfspillingar från bestämmelserna om begrafnings sättet till reglerna för anatomisalens anspråk är i och för sig ett tecken till att dessa senare regler visat sig omöjliga att bokstafligen uppehålla. Men genom den ändring, som lagen om jordfästning undergick 1908, är äfven grunden för en dylik åtskillnad mellan olika kategorier af själfspillingar undanryckt. Den nya lagen

upphäver helt och hållet jordfästningen i stillhet för själfmördare — utom i fråga om förbrytare —; någon skillnad mellan dem, som tagit sitt lif i oförvållad sinnesförvirring, och de öfriga, finnes ej längre där. Det lär svårigen kunna förnekas, att detta måste komma också den uppställda skillnaden i fråga om själfspillingarnas öfverlämnande till anatomisalarna att sväfva i luften. Kvar stå endast de gamla, oinskränkta bestämmelserna, som röra *alla* själfmördare; och huru långt dessa tillämpas beror endast af vederbörande myndigheter, så väl de medicinska som polismyndigheterna. Motionären gör gällande, att på så sätt ett rent godtycke utvecklats sig i denna tillämpning och att särskildt likheten inför lagen ej blifvit upprätthållen, i det att själfspillingar af de högre klasserna nästan undantagslöst undgå anatomisalen, medan sådana af lägre klasser nästan lika undantagslöst inkräfras.

Utskottet har icke kunnat ingå på någon pröfning af denna ömtåliga fråga, och detta har ej heller för utskottets ståndpunkt i hufvudsaken varit erforderligt. Så mycket har i hvarje fall syntts utskottet uppenbart, att de gamla föreskrifterna om öfverlämnande af *alla* själfmördare såsom sådana till anatomisalen blifvit ohållbara. Den modifikation i tillämpningen, som anknöt sig till 1894 års lag om jordfästning i stillhet, visade tydligt, att man ansåg en viss motsvarighet naturlig mellan bestämmelserna om själfspillingars begrafning och reglerna för deras öfverlämnande till anatomisalen. Endast de, som måste begrafvas i stillhet, behöfde införas till institutionerna. Nu är begrafningen i stillhet såsom regel afskaffad för *alla* själfmördare; konsekvensen bör då fordra, att också föreskriften om deras öfverlämnande till anatomisalen såsom regel försvinner. Bakom den nya jordfästningslagen ligger, såsom motionären med rätta påvisat, en mildare åskådning från samhällets sida af den lefnads-tröttes förtviflade handling. Men med denna mildare åskådning låter sig ej heller förenas de regler för disponerandet öfver en själfspillings kropp, som alltjämt bestå. Uppsala länsstyrelse talade redan 1907 om de konflikter, som kunde uppkomma vid tillämpningen af dessa regler, konflikter mellan anatomisalens anspråk och själfmördarens familj. Det är uppenbart, att sådana konflikter måste för framtiden bli allt sannolikare, tills de gamla föreskrifterna försvinna.

Utskottet förmenar alltså, att den viktigaste reella förändring, som bör ske vid revisionen af nu gällande bestämmelser om tillgång af lik för den anatomiska undervisningen, bör blifva den, att reglerna om själfmördares ovillkorliga öfverlämnande upphävas.

Af de yttranden, som afgifvits från de medicinska läroanstalterna

och universitetskansleren, framgår, att dessa myndigheter icke heller ställt sig direkt afvisande mot en sådan förändring. Medicinska fakulteten i Uppsala afstyrker bestämdt, att de hittillsvarande cirkulär, som röra Uppsala anatomisal, upphävas, »utan att genom andra ändamålsenliga bestämmelser undervisningens behof samtidigt blifva behörigen tryggade»; i formuleringen torde ligga, att om blott sistnämnda villkor uppfylles, fakulteten icke fasthåller vid nuvarande ordning i och för sig. Fakulteten i Lund och Karolinska institutets lärarekollegium uttala sig på samma sätt, och universitetskanslerens yttrande är likaså villkorligt: han afstyrker hvarje förändring, »innan en tillfredsställande utredning blifvit åvägabragt i fråga om på hvilket sätt, med eventuellt ändrade föreskrifter i ämnet, omförmälda, för den medicinska undervisningen oafvisliga kraf skall kunna fullt nöjaktigt tillgodoses». Utskottet, som ofvan angifvit sitt fulla erkännande af dessa den medicinska undervisningens kraf, finner sålunda, att frågan torde komma att reduceras därhän: kan nytt likmaterial anskaffas, som ersätter det, hvilket skulle förloras med upphäfvandet af nu gällande bestämmelser i fråga om själfmördare?

Det kan icke vara utskottets uppgift att härutinnan prestera någon utredning. Denna tillkommer de myndigheter, som på Kungl. Maj:ts föranstaltande fått saken till behandling. Utskottet har emellertid funnit, att hittills föreliggande uttalanden visserligen icke synas gifva full klarhet om storleken af den brist, som genom upphäfvande af regeln om alla själfmördares öfverlämnande skulle uppstå, men att dock knappast anledning finnes att befara, att bristen skulle blifva omöjlig att fylla. Störst blefve den för Lund, som enligt den statistik, hvilken bifogats fakultetens yttrande, åtminstone under senare tid fått den alldeles öfvervägande delen af sitt likmaterial just från denna kategori, ett förhållande som åter i sin mån kan förklara, att myndigheterna inom Lunds distrikt kanske strängare än inom de båda andra söka infordra detsamma. Jämförelsevis vida mindre roll spelar kategorien själfspillingar, enligt hvad utskottet erfarit, för Stockholm och Uppsala, hvadan bristen här blefve mindre betydande. Om de resurser, som kunna finnas att fylla totalbristen och skapa en tillfredsställande tillgång för alla tre anatomisalarna, vill utskottet endast anmärka, att sådana efter allt att döma äro att söka i en utsträckning af vissa bestämmelser, som nu gälla för endast begränsade områden, till hela landet eller de delar däraf, som äga tillräckligt goda kommunikationer med de tre medicinska läroanstalterna.

Motionären har, för att gifva ett exempel på moderna bestämmelser på detta område, aftryckt den nyss utfärdade kungörelsen för Finland.

Utskottet vill tillägga, att också i Norge för några år sedan tillförseln af lik till anatomisalen (i Kristiania) reglerats, nämligen i princip genom en lag af 20 maj 1899, till hvilken lag sedan fogats mera detaljerade föreskrifter genom en kunglig resolution af 29 maj 1901. Lagen är synnerligen kortfattad. Den bestämmer, att till den anatomiska undervisningen kunna infordras alla de »i det offentlige Varetægt værende lig», för hvilkas begrafning icke drages försorg genom den dödes anhöriga; dock att förbud kan inläggas af efterlevande make, trolofvad, släkting i rätt upp- eller nedstigande led samt syskon. Med »i det offentlige Varetægt værende lig» menas alla, som aflida inom någon statens eller kommunens anstalt, vare sig fängelse eller fattighus, sjukhus o. d. Till denna hufvudbestämmelse är fogadt ett tillägg: att personer också kunna själfva under lifstiden förordna om öfverlämnande af sin döda kropp. Åtskilligt är gemensamt för dessa norska regler och de af motionären citerade finska och torde antyda den riktning, i hvilken också revisionen i Sverige väl får gå; så den geografiska utsträckningen af anatomisalarnas kraf öfver hela landet, så också omfattningen af dessa kraf, som innesluta både fångelser, sjukhus och fattiggårdar. I båda framträder också den principen, att anhöriga äga att förhindra den dödas utlämnande till dissektion och uttaga hans kropp till begrafning. Principen finnes redan för de flesta kategorier tillämpad i Sverige och måste utan tvifvel blifva allmän; det är just de anhörigas känslor, till hvilka hänsyn i dylika fall bör tagas. Men i enskildheter kan denna princip sedan tänkas fixerad på olika sätt, såsom också framgår af olikheter mellan Norges och Finlands bestämmelser. Uppenbarligen blir därvid angeläget ej mindre att på något sätt bestämma begreppet anhörig, än också att med omtanke begränsa den tid, inom hvilken anhörigas anspråk skola göras gällande. I allmänhet gäller naturligtvis i fråga om de lärdomar, som kunna hämtas från grannländerna, att vederbörlig hänsyn måste tagas äfven till de erfarenheter, som man där vunnit vid den faktiska tillämpningen af de nya föreskrifterna. Det lär icke vara uteslutet, att därvidlag ej enbart fördelar utan äfven olägenheter yppat sig, och att de nya svenska anordningarna måste söka undvika dessa senare genom större eller mindre enskilda afvikelser från de norska och finska.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får utskottet, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med motionärens yrkande, hemställa, att Andra kammaren för sin del beslutar, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter slutförd utredning låta utarbета nya, med nutida åskådning såväl som med den medicinska undervis-

ningens kraf öfverensstämmande bestämmelser rörande tillgången af lik för den anatomiska undervisningen i Stockholm, Uppsala och Lund samt för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.»

*Andra
kammarens
beslut.*

Andra kammaren har bifallit denna hemställan, hvarefter Första kammaren hänvisat frågan till sitt andra tillfälliga utskott.

*Första
kammarens
utskotts yt-
rande.*

I det ofvan anförda är, i den mån så kunnat ske, utredning lämnad om nu gällande och tillämpade bestämmelser rörande tillhandahållandet af lik för den anatomiska undervisningen, men af denna utredning framgår också, att frågan om ändring af dessa bestämmelser redan ligger under myndigheternas behandling.

Landshöfdingeämbetet i Uppsala fäste i sin ofvan omförmälda hemställan Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på de i saken rådande förhållandena, i syfte att de föräldrade bestämmelserna antingen måtte alldeles undanröjas eller ock ersättas med andra mera tidsenliga, och länsstyrelsen synes förorda, att den regeln tillämpades, att, därest ingen funnes, som gjorde anspråk på ett lik, hvilket af en eller annan anledning funnes till offentlig myndighets disposition, eller ingen funnes, som motsatte sig dess användande såsom anatomiskt objekt, detsamma kunde, oafsedt den dödes vandel i lifstiden, användas på ifrågavarande sätt.

Att nu gällande bestämmelser i ämnet äro föräldrade och fordra revidering, därom torde ej råda olika uppfattning. Att vid en sådan revision humanare, med nutida åskådning mera öfverensstämmande föreskrifter böra komma till synes, därom torde också alla vara ense. Redan den omständigheten, att de nu gällande bestämmelserna i regeln mildrats genom praxis, antyder, i hvilken riktning revisionen kommer att gå; och gällde det därvid endast att låta känslan tala, skulle nog utan svårighet nya bestämmelser kunna komma till stånd. Men från undervisningens synpunkt har af de medicinska läroanstalterna och universitetskansleren framhållits, hurusom det vore en angelägenhet af den allra största vikt för läkareutbildningen, att tillgången till likmaterial för denna undervisning behörigen tillgodoses.

Medicinska fakulteten i Uppsala upplyser därvid, bland annat, att tillgången på likmaterial å Uppsala anatomisal sedan några år tillbaka varit synnerligen knapp ända därhän, att vissa tider verklig brist varit rådande och det för vederbörande läkare varit förenadt med stor svårighet förhindra, att afbräck och dröjsmål i de studerandes arbeten vållades; samt att alltså någon minskning i tillgången ej kunde få vidtagas, därest ej betänkliga missförhållanden skulle för läkareutbildningen uppstå. Då

motionären framför allt vänder sig mot stadgandena om själfmördares hemfallande till anatomisalen, torde här böra återgifvas, hurusom nyssnämnda fakultet erinrat därom, att liken af sådana, som tagit sig själfva af daga, vore af ett särdeles värde för undervisningen, enär dessa, i motsats mot liken efter dem, hvilka affidit till följd af sjukdom eller ålderdom eller bådadera, i öfvervägande antalet fall lämnade ett värdefullt och sällsynt tillfälle att låta de studerande få en inblick i den normala — icke af sjukdom eller ålderdom förändrade — människokroppens byggnad. Denna omständighet kan uppenbarligen icke vid uppgörande af nya bestämmelser lämnas å sido.

Enligt den af medicinska fakulteten i Lund lämnade utredningen har liktillgången å Lunds anatomisal under de 22 åren 1886—1907 utgjort tillhoppa 1,000 lik, af hvilken icke mindre än 888 varit lik af själfmördare. Detta material har vanligen räckt till det erforderliga behofvet, men under de senare åren hafva dock mellantider ej sällan uppträdt, då betänklig otillräcklighet af lik förekommit.

Lärarekollegiet vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet meddelar i sitt yttrande, bland annat, att tillgången till lik för anatomisalarna för närvarande icke är större, än hvad behofvet oundgängligen kräfver.

Medicinalstyrelsen, som har utredningen af frågan under behandling, har för afgifvande af infordradt underdånigt utlåtande i ärendet införskaffat vissa uppgifter från samtliga länsstyrelser i riket samt från grannländerna inhämtat upplysningar om där i ämnet gällande bestämmelser.

Därjämte har Riksdagens justitieombudsman nyligen, i anledning af en till honom inkommen anhållan, i skrifvelse till Kungl. Maj:t framhållit, att bestämmelserna om användning för den anatomiska undervisningen af lik efter alla, som själfva afhändt sig lifvet, uppenbarligen stode i strid med nutida rättsuppfattning, sådan den också i lagstiftningen fått uttryck. Denna framställning är öfverlämnad till kansleren för rikets universitet för att efter vederbörandes hörande däröfver afgifva underdånigt utlåtande och är för närvarande remitterad till Karolinska mediko-kirurgiska institutets lärarekollegium.

Af hvad utskottet sålunda anfört torde framgå, att redan den igångsatta utredningen åsyftar att ernå detsamma, som med en Riksdagens skrifvelse i ämnet skulle afses, nämligen erhållande af nya, både med nutida åskådning och med den medicinska undervisningens kraf öfverensstämmande bestämmelser uti ifrågavarande hänseende.

På grund häraf hemställer utskottet,

att Första kammaren icke måtte biträda Andra
kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 3 maj 1910.

På utskottets vägnar:

H. BIÖRKLUND.
